

Rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti v České republice: existují rozdíly mezi manželskými a nesezdanými páry?*

JANA KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ**
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha

The Division of Housework in Czech Married and Cohabiting Couples: Does the Type of Union Have an Effect and What's Considered Fair?

Abstract: The results of research on domestic labour consistently show that women are responsible for more housework tasks than men. At the same time, there is growing public awareness of gender role equality. However, there is little evidence on whether there has been any change in the perception of fairness in the division of housework and whether this view differs in different families. Using data from the ISSP 2002 and 2011/2012, this article seeks to explore the relationship between the division of housework and its perceived fairness. Using latent class regression analysis four distinct types of housework division and perceptions and individual characteristics that predict cluster membership of housework division are identified. The most prevalent type are couples in which there is a traditional division of housework and who divide further into two groups based on whether they view this division is fair or unfair. Cohabiting couples are more likely than married couples to share housework equally and to see this arrangement as fair. Based on a distributive justice perspective, important predictors of cluster membership are found to be relative income, economic activity, gender, and partnership status. However, the findings provide only limited evidence of any change in the division of housework and perceptions about housework in the Czech Republic over the last decade.

Keywords: division of labour, fairness, housework, unmarried cohabitation
Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2018, Vol. 54, No. 4: 593–623
<https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.4.415>

* Práce na článku byla podpořena grantovým projektem GA ČR: Dynamika změny v české společnosti (č. GB14-36154G). Autorka by ráda poděkovala anonymním recenzentům první verze textu za připomínky a podněty, které přispěly k dopracování jeho finální verze.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Jana Klímová Chaloupková, Ph.D., Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: jana.chaloupkova@soc.cas.cz

Růst účasti žen na pracovním trhu a hodnotové změny týkající se rolí mužů a žen podnítily od poloviny 20. století zájem sociálních věd o studium dělby práce v rodině. Celá řada studií se zaměřovala na to, jaké faktory ovlivňují rozdělení času, který věnují muži a ženy domácí práci. Jejich zjištění ukazují, že ženy věnují domácí práci více času než muži a jsou zodpovědné za většinu domácích činností [Coltrane 2010; Lachance-Grzela, Bouchard 2010; Shelton, John 1996]. Podle dat z roku 2002 věnují v České republice ženy domácí práci týdně v průměru dvakrát více času než muži a ve více než třech čtvrtinách českých domácností vykonávají praní prádla, úklid a přípravu jídla většinou samy. Zároveň vysoký podíl žen hodnotí svůj podíl na domácí práci jako větší než spravedlivý [Chaloupková 2005].

S rozrůzňováním vzorců partnerského soužití, ke kterému dochází v současných společnostech, včetně České republiky, se pozornost při studiu rozdělení domácí práce obrací na otázku, zda existují rozdíly mezi partnery žijícími v různých typech svazků, zejména v nesezdaném soužití a manželství [Baxter 2005; Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007; Gupta 1999; Hamplová 2002]. Rozdíly mezi nesezdanými a manželskými páry byly dokumentovány v celé řadě aspektů, jako jsou postoje k rodině [Clarkberg, Stolzenberg, Waite 1995; Kreidl 2010], hospodaření s penězi a finanční solidarita [Hamplová 2015; Heimdal, Houseknecht 2003; Chaloupková 2006; Kenney 2004], životní spokojenost [Hamplová 2006] či míra neshod mezi partnery [van der Lippe, Voorpostel, Hewitt 2014]. Široká řada studií ukazuje, že nesezdané páry mají vyrovnanější dělbu domácí práce než páry manželské [Batalova, Cohen 2002; Baxter 2005; Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007; Domínguez-Folgueras 2013; Meggiolaro 2014]. Rozdíly v dělbě práce mezi nesezdanými a sezdanými páry byly doloženy i v České republice [Hamplová 2002]. Tyto rozdíly jsou vysvětlovány dvěma způsoby: nižší mírou institucionalizace nesezdaných soužití a rozdílnými sociálními charakteristikami lidí žijících v manželství a nesezdaném soužití [Batalova, Cohen 2002; Baxter 2005; Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007; Domínguez-Folgueras 2013; Meggiolaro 2014].

První vysvětlení poukazuje na to, že nesezdané soužití má odlišný legální status a je méně svázáno s tradiční dělbou rodinných rolí než manželství [Reneflot 2006]. Nesezdaná soužití se vyznačují nižší ochranou společných investic v případě rozchodu a jejich soudržnost je založena spíše na egalitárním individualismu a vyrovnaném rozdělení ekonomických rolí [Brines, Joyner 1999]. Méně vymezená normativní očekávání poskytují nesezdaným partnerům více prostoru pro vyjednávání o rozdělení rolí v domácnosti.

Druhé vysvětlení vychází z toho, že rozdíly mezi nesezdanými a sezdanými páry jsou způsobeny tím, že do těchto svazků vstupují lidé s odlišnými charakteristikami, jako je socioekonomické postavení, hodnoty či rozdílná fáze životní dráhy [Baxter, Haynes, Hewitt 2010; Domínguez-Folgueras 2013; Lachance-Grzela, Bouchard 2010]. V nesezdaných soužitích častěji než v manželských svazcích najdeme ženy, které mají vyšší příjem než jejich partner [Hamplová 2002]. Nesezdaní partneři zastávají méně tradiční postoje k rodině než lidé žijící v manžel-

ství [Clarkberg, Stolzenberg, Waite 1995; Kreidl 2010]. Ve srovnání s manželskými svazky mají nesezdané svazky v průměru kratší trvání a méně často v nich žije dítě. S délkou vztahu a po narození dítěte se přitom dělba práce v domácnosti často stává tradičnější [Grunow, Schulz, Blossfeld 2012; Kluwer, Heesink, van der Vliert 2002]. S délkou vztahu se oslabují i neshody mezi partnery týkající se rozdělení domácí práce [van der Lippe, Voorpostel, Hewitt 2014].

Méně pozornosti ale bylo věnováno případným rozdílům v hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce v závislosti na typu partnerského soužití. Vzhledem k tomu, že i v České republice lidé žijící v nesezdaném soužití zastávají méně tradiční postoje k rodině než lidé žijící v manželství, a to i po kontrole sociodemografických charakteristik, jako je věk, počet dětí a vzdělání [Kreidl 2010], lze předpokládat, že mohou mít i odlišná očekávání vůči rozdělení domácí práce a jeho spravedlnosti.

Přestože se v České republice díky dlouhodobé účasti žen na trhu práce typicky na plný úvazek ustálil model dvoupříjmové rodiny, přetrvávají v české společnosti v mezinárodním srovnání genderově konzervativní postoje týkající se uspořádání genderových rolí v rodině (tj. názor, že žena má hlavní zodpovědnost za péči o děti a domácnost a muž za finanční zajištění rodiny) [Aassve, Fuochi, Mencarini 2015; Hašková 2005]. Tradiční rozdělení rolí v rodině je podporováno opatřeními rodinné politiky, jako je dlouhá rodičovská dovolená, omezená podpora zařízení pro péče o děti mladší tří let a nízká podpora sdílení péče o děti oběma rodiči [Saxonberg 2013]. Studie věnující se rozdělení domácí práce v mezinárodním srovnání přitom ukazují, že institucionální a normativní kontext hraje důležitou roli [Davis 2010; Greenstein 2009; Öun 2013]. V zemích s vyšší genderovou rovností mají individuální zdroje silnější vliv na rozdělení domácí práce [Aassve, Fuochi, Mencarini 2014; Fuwa 2000] a aktuální rozdělení domácí práce zde silněji ovlivňuje hodnocení spravedlnosti dělby práce než v zemích s nižší genderovou rovností, mezi které patří postkomunistické země [Greenstein 2009; Öun 2013]. V postkomunistických zemích se zároveň nejvíce rozcházejí pohledy mužů a žen na hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce, tj. ženy zde častěji vnímají nerovné uspořádání jako nespravedlivé [Öun 2013].

V této studii proto vycházíme z toho, že stejné faktické rozdělení, zvláště v prostředí s relativně konzervativními postoji k genderovým rolím, může být hodnoceno různým způsobem. S využitím českých dat z výzkumu ISSP 2002 Rodina a gender role a ISSP 2011/2012 Rodina a zdraví si tento článek klade za cíl systematicky prozkoumat vztah mezi rozdělením domácí práce a hodnocením jeho spravedlnosti v různých partnerských kontextech a případné proměny vnímání rozdělení domácí práce v České republice v posledním desetiletí. Srovnání postojů k různým aspektům rodinných uspořádání a k rodičovství ukazuje, že se v České republice v průběhu posledních desetiletí tyto postoje stávají více liberálními [Kreidl 2010; Rabušic, Chromková Manea 2012]. K podobným posunům dochází i v případě postojů k rozdělení rolí mužů a žen v rodině [Hašková 2005; Chaloupková, Šalamounová 2004]. Tyto změny mohou mít dopady na hodnocení

spravedlnosti rozdělení domácí práce mezi partnery. Naším cílem je rozlišit různé kombinace faktického rozdělení domácí práce a jeho hodnocení a identifikovat, jaké charakteristiky se s nimi pojí.

Rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti

Zatímco výzkumná tradice studia dělby domácí práce vycházela z důrazu na výhodnost specializace rolí [Becker 1993], popř. z toho, že rozdělení domácí práce je výsledkem srovnávání ekonomických zdrojů mezi partnery, v posledních desetiletích se obrací pozornost na to, že domácí práce není genderově neutrální a že její výkon je spojen s představami o rozdělení genderových rolí. V současné literatuře panuje shoda, že rozdělení domácí práce mezi partnery je výsledkem spolupůsobení ekonomických i symbolických (hodnotových) faktorů [Coltrane 2000; Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007; Chaloupková 2005; Lachance-Grzela, Bouchard 2010].

Ekonomické faktory jsou obvykle operacionalizovány pomocí časové dostupnosti a srovnání relativních zdrojů mezi partnery. Předpokládá se, že rozdělení domácí práce závisí na velikosti zapojení partnerů do placené práce a srovnávání zdrojů, zejména příjmu, obou partnerů, tj. čím vyrovnanější je zapojení obou partnerů do ekonomické aktivity a jejich příjem, tím vyrovnanější je i rozdělení péče o domácnost [Coltrane 2000; Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007; Chaloupková 2005; Lachance-Grzela, Bouchard 2010].

Druhá skupina faktorů poukazuje na to, že rozdělení domácí práce v rodině není jen výsledkem ekonomických kalkulací, ale je spojeno s řadou normativních představ a očekávání. Domácí činnosti jsou silně genderově stereotypizovány a výkon domácí práce je jedním z prostředků symbolického potvrzení genderové identity, tzv. dělání genderu [West, Zimmerman 1987]. Rozdělení domácí práce proto odráží to, jaké představy mají muži a ženy o rozdělení genderových rolí v rodině [Greenstein 1996a; Grunow, Baur 2014]. Na tento přístup navázala Francine Deutch [Deutsch 2007] s konceptem rozvolňování genderu (undoing gender), který poukazuje na možnost zeslabování genderových stereotypů nekonformním jednáním. Např. muži, kteří se rutinně zapojují do domácí práce, mohou potvrzovat svoji genderovou identitu tím, že vyjadřují distanci od „ženských“ domácích prací, zdůrazňují specifický „mužský“ způsob jejich vykonávání, nebo tím, že vyžadují, aby byla tomu, že je dělají, přikládána zvláštní pozornost [Šmídová 2002].

Teoretická východiska: teorie distributivní spravedlnosti

Z výše uvedených teoretických přístupů vycházejí i sociologická vysvětlení hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce [Coltrane 2000; Lennon, Rosenfield

1994; Öun 2013; Sanchez, Kane 1996]. Spolupůsobení ekonomických faktorů a subjektivních sociálně-psychologických procesů systematicky konceptualizuje teorie distributivní spravedlnosti [Major 1993; Thompson 1991]. Tento přístup získal ve výzkumu hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce širokou podporu [Baxter 2000; Baxter et al. 2013; Öun 2013; Perales, Baxter, Trui-o Tai 2015; Ruppanner, Bernhardt, Brandén 2017]. Podle teorie distributivní spravedlnosti ovlivňují hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce tři dimenze: 1. výstup, 2. referent srovnání, 3. ospravedlnění. Jinými slovy, hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce závisí na tom, jaký význam je výkonu domácí práce přikládán (co je hodnoceno), s kým je rozdělení domácí práce srovnáváno a čím aktéři daný stav ospravedlňují [Major 1993; Thompson 1991].

První dimenze je většinou operacionalizována jako faktické rozdělení domácí práce. Řada studií ukazuje, že hodnocení spravedlnosti souvisí s faktickým rozdělením domácí práce [Baxter 2000; Lennon, Rosenfield 1994; Öun 2013]. Silněji než celkový čas věnovaný domácí práci ovlivňuje hodnocení dělby domácí práce podíl na nejrutinnějších a nejčastějších domácích činnostech (tzv. stereotypně ženských činnostech) [Baxter 2000; Lennon, Rosenfield 1994; Sanchez, Kane 1996]. Rovněž analýzy českých dat ISSP 2002 potvrdily, že vysoký podíl na nejrutinnějších domácích činnostech, tj. na praní prádla, úklidu a přípravě jídla, působí negativně na hodnocení spravedlnosti vlastního podílu na práci v domácnosti [Chaloupková 2005]. Ceněným výstupem rozdělení domácí práce mezi partnery ale nemusí být jen stejné zapojení obou partnerů, ale i pouhá „pomoc“ druhého s některými činnostmi, vyjádření ochoty některé činnosti vykonávat, popřípadě projevy uznání a vděčnosti tomu, kdo domácí práce vykonává [Thompson 1991].

Za druhé, to, jak je rozdělení domácí práce vnímáno, pochopitelně závisí na tom, s kým muži a ženy svůj podíl na domácí práci srovnávají. Referentem srovnání přitom může být nejenom partner či partnerka, ale i jiná osoba stejného pohlaví, rodiče, vrstevníci apod. V širším smyslu lze jako referent srovnání považovat i národní kontext – mezinárodní rozdíly v hodnocení spravedlnosti lze přičíst i rozdílnému charakteru rozdělení domácí práce mezi partnery [Öun 2013]. Referent srovnání se liší v závislosti na postojích k rozdělení genderových rolí [Greenstein 1996b, 2009; Kluwer, Heesink, van der Vliert 2002]. Ženy, které zaujmají tradiční postoje k rozdělení rolí v rodině, mají tendenci srovnávat svůj podíl spíše s jinými ženami. Podobně tradičně orientovaní muži srovnávají velikost svého zapojení do domácí práce spíše s jinými muži než se svou partnerkou. Naproti tomu ženy, které zastávají egalitární postoje, své zapojení srovnávají spíše s partnerem a mají tudíž tendenci vnímat své zapojení do domácí práce spíše jako vyšší než spravedlivé [Greenstein 1996b, 2009; Kluwer, Heesink, van der Vliert 2002]. Srovnání s partnerem je vedle rozdělení práce významným prediktorem hodnocení spravedlnosti [Kluwer, Heesink, van der Vliert 2002].

Třetí dimenze hodnocení spravedlnosti poukazuje na to, že hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce je podmíněno tím, zda jedinec nalézá uspokoji-

vé ospravedlnění tohoto uspořádání. Tato ospravedlnění vycházejí, podobně jako vysvětlení dělby domácí práce, ze dvou zdrojů: odvíjejí se jak od představ o rolích mužů a žen v rodině, tak od ekonomických faktorů, jako je srovnání časových investic obou partnerů do placené práce a srovnání výše jejich příjmů [Thompson 1991]. Menší zapojení do péče o domácnost partnera může být vnímáno jako spravedlivé, pokud je kompenzováno větším zapojením do placené práce či vyšším příjmem [Coltrane 2000; Greenstein 1996b; Lennon, Rosenfield 1994].

Postoje k genderovým rolím jsou neopominutelným faktorem při studiu rozdělení práce v domácnosti, nicméně samy o sobě nemusí být jasným prediktorem reálného jednání. Důležité totiž jsou nejen individuální postoje, ale i postoje partnera či partnerky. Zahraniční studie ukazují, že egalitární rozdělení domácí práce lze očekávat, jen pokud mají oba partneři egalitární postoje. V případě, že se jejich postoje rozcházejí, zůstává dělba domácí práce tradiční [Greenstein 1996a; Jansen, Liebroer 2006]. Podle Daniely Grunow je silnějším prediktorem zapojení mužů do domácích prací spíše než obecný postoj k rozdělení genderových rolí specifický postoj k tomu, zda se má muž podílet na práci v domácnosti [Grunow, Baur 2014].

Naproti tomu v případě hodnocení spravedlnosti lze předpokládat vliv individuálních postojů. Pokud ženy, které zastávají méně tradiční postoje k rozdělení rolí v rodině, vykonávají větší podíl domácí práce než muži, hodnotí svůj podíl častěji jako nespravedlivý [Braun et al. 2008; Greenstein 1996b; Sanchez, Kane 1996].

Hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce a partnerský status

Na rozdíl od faktického rozdělení domácí práce je hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce v různých typech partnerského soužití méně častým předmětem výzkumu. Většina studií hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce se zaměřovala pouze na manželské páry nebo nerozlišovala formální stav partnerského soužití. Předchozí studie docházejí k nejednoznačným závěrům ohledně rozdílů mezi sezdánými a nesezdánými páry. Na jejich základě můžeme vyvodit tři protichůdná očekávání ohledně vztahu mezi hodnocením dělby domácí práce a formálním rodinným stavem.

Zaprvé, vzhledem k vyrovnanějšímu rozdělení domácí práce [Batalova, Cohen 2002; Baxter 2005; Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007; Domínguez-Folgueras 2013; Hamplová 2002; Meggiolaro 2014] můžeme předpokládat, že nesezdané páry častěji hodnotí rozdělení domácí práce jako spravedlivé. Tento předpoklad ověřovala studie, která se zaměřovala na otázku, zda díky vyrovnanější dělbě domácí práce pociťují ženy žijící v nesezdaném soužití menší konflikt mezi prací a rodinou [Kasearu 2009]. Z jejich závěrů ale vyplývá, že se vnímání rovnováhy mezi pracovním a rodinným životem podle formálního rodinného stavu neliší. Výjimkou bylo pouze Švédsko, kde naopak ženy žijící v nesezdaném

soužití i po kontrole individuálních charakteristik vnímaly vyšší míru konfliktu mezi prací a rodinou než vdané ženy [ibid.].

Rozdíly v hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce mezi sezdanými a nesezdanými páry nenalezla ani studie založená na amerických datech [Sanchez 1994], ani australské studie, které se věnovaly změnám ve vnímání dělby domácí práce po vstupu do manželství [Baxter et al. 2013; Perales, Baxter, Tsui-o Tai 2015].

Naproti tomu další studie dokládají, že nesezdané ženy méně často hodnotí rozdělení domácí práce jako spravedlivé [Braun et al. 2008]. Větší nespokojenost nesezdaných připisují nižší institucionalizaci nesezdaných svazků a méně tradičním postojům k rozdělení rodinných rolí. K negativnímu hodnocení spravedlnosti dělby práce tak může přispívat vyšší napětí mezi egalitárními postoji a aktuálním uspořádáním [Crompton, Lyonette 2006]. Další studie ukazují, že v nesezdaných párech je rozdělení domácí práce častěji předmětem konfliktů než v párech manželských [van der Lippe, Voorpostel, Hewitt 2014]. Vzhledem k tomu, že nespokojenost s rozdělením domácí práce snižuje celkovou spokojenost s rodinným životem a partnerským vztahem [Coltrane 2000; Lennon, Rosenfield 1994; Tang, Curran 2013], na vyšší nespokojenost s dělbou práce v rodině může poukazovat skutečnost, že v České republice jsou nesezdaní celkově méně spokojeni než lidé žijící v manželství [Hamplová 2006].

V této studii budeme ověřovat, zda je možné tato protichůdná zjištění vysvětlit různými konfiguracemi aktuálního rozdělení domácí práce a jeho hodnocení. Je možné, že je mezi nesezdanými páry více těch, které domácí práci sdílí zhruba stejně a hodnotí toto rozdělení jako spravedlivé, než mezi manželskými páry. Zároveň ale, pokud ženy žijící v nesezdaném soužití vykonávají větší podíl domácí práce, mohou častěji než vdané ženy hodnotit toto rozdělení jako nespravedlivé.

Souvislost mezi rozdělením domácí práce a jeho hodnocením v České republice – hypotézy

Přestože data ISSP neposkytují indikátory, které by mohly měřit všechny dimenze ovlivňující hodnocení spravedlnosti, které očekává přístup distributivní spravedlnosti, poskytuje tento přístup vhodný interpretační rámec pro naši studii. Na základě teorie distributivní spravedlnosti můžeme předpokládat, že neexistuje jediné „měřítko srovnání“ při hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce. Stejně rozdělení domácí práce může být hodnoceno různým způsobem, v závislosti na tom, co je vnímáno jako ceněný výstup, čím je ospravedlňováno, popřípadě s kým je srovnáváno. Předpokládáme proto, že na základě rozdělení domácí práce mezi partnery a jeho hodnocení je možné v České republice rozlišit několik skupin partnerských párů. Studie vycházející z dat GGS 2005, která se zaměřovala na vztah mezi postoji k genderovým rolím a rozdělením domácí práce, ukázala, že v České

republiky převažují páry s tradiční dělbou domácí práce (domácí práce vykonává převážně žena) a relativně tradičními postoji k rozdělení rolí [Aassve et al. 2015]. Konzistentní tradiční model zaujímalo přibližně 58 % českých párů. Přibližně ve čtvrtině párů měla sice žena hlavní zodpovědnost za domácí práci, ale zastávala egalitární postoje k rozdělení rolí v rodině (ne Konzistentní postoje a rozdělení domácí práce). Konzistentně egalitární postoje i rozdělení domácí práce vykazovalo 7 % párů. Zbývajících 9 % párů sice sdílelo domácí práci, ale v rovině postojů preferovalo spíše tradiční rozdělení rolí v rodině [Aassve et al. 2015].

Předpokládáme proto, že nejvíce zastoupenou kategorií bude uspořádání, kdy žena vykonává víc domácí práce a její podíl je hodnocen jako spravedlivý (1. *tradiční rozdělení spravedlivé*) a uspořádání, kdy žena vykonává víc domácí práce, ale její podíl je hodnocen jako větší než spravedlivý (2. *tradiční rozdělení nespravedlivé*). Další předpokládanou kategorií jsou domácnosti, kde oba partneři vykonávají domácí práce zhruba stejně a hodnotí toto uspořádání jako spravedlivé (3. *sdílení domácí práce spravedlivé*). Vzhledem k relativně konzervativní genderové kultuře je možné předpokládat, že sdílení domácí práce může být hodnoceno i jako nespravedlivé (4. *sdílení domácí práce, žena vykonává menší než spravedlivý podíl*). Poslední očekávanou kategorií tvoří domácnosti, kde se domácí práci věnuje převážně muž (5. *převrácené role*). Tato situace může být hodnocena jako spravedlivá i jako nespravedlivá. Na jedné straně, jakožto nerovné může být hodnoceno jako nespravedlivé, na druhé straně větší zapojení muže do domácí práce může být společným rozhodnutím partnerů založeným na rozvolňování genderových rolí a může být hodnoceno jako spravedlivé.

Na základě shrnutí teoretických předpokladů a zjištění předchozích studií uvedených výše předpokládáme, že příslušnost do těchto skupin se bude rozlišovat na základě pohlaví, srovnání příjmu a zapojení do ekonomické aktivity mezi partnery, postojů k genderovým rolím a partnerského statusu.

Za prvé, předpokládáme, že ženy častěji než muži hodnotí vyšší zapojení ženy do domácí práce jako nespravedlivé (Hypotéza 1 – genderové rozdíly).

Za druhé, očekáváme, že hodnocení dělby domácí práce je ovlivněno srovnáním ekonomických zdrojů obou partnerů a srovnáním jejich zapojení do ekonomické aktivity (Hypotéza 2 – socioekonomické rozdíly). Předpokládáme, že ve skupině spokojených s tradičním rozdělením domácí práce bude větší zastoupení párů, kde má žena nižší příjem než partner a kde žena není ekonomicky aktivní. Dále očekáváme, že vyšší příjem ženy ve srovnání s partnerem povede k vyšší nespokojenosti s větším zapojením ženy do domácí práce. Sdílení domácí práce bude častější u párů, kde jsou oba partneři ekonomicky aktivní a ve kterých oba partneři mají zhruba stejný příjem.

Za třetí, perspektiva distributivní spravedlnosti dále předpokládá, že hodnocení dělby domácí práce souvisí s postoji k genderovým rolím, a to jak prostřednictvím ospravedlnění rozdělení domácí práce, tak prostřednictvím výběru referentu srovnání. Z analytického hlediska ale nejsou postoje k genderovým rolím exogenní nezávislou proměnou, ale mohou být funkcí vysvětlované pro-

měnné. Naší ambicí nicméně není ověřovat kauzální vztah. Vliv postojů proto odhadujeme v samostatném modelu. Předpokládáme, že ti, kteří sdílejí domácí práci a hodnotí toto sdílení jako spravedlivé, budou mít méně tradiční postoje k genderovým rolím. Naopak zastánci tradičního modelu rozdělení rolí budou častěji náležet do skupiny konzistentní tradiční rozdělení domácí práce než do ostatních skupin (Hypotéza 3 – postoje k genderovým rolím).

Za čtvrté, jak již bylo uvedeno výše, očekáváme, že nesezdané páry budou více zastoupené ve skupině, kde je tradiční rozdělení domácí práce hodnoceno jako nespravedlivé, a ve skupině, kde je domácí práce rozdělena zhruba stejně mezi oba partnery a je hodnocena jako spravedlivá. (Hypotéza 4 – rozdíly podle rodinného stavu).

Za páté, předpokládáme, že se v průběhu posledního desetiletí mírně zvyšuje zastoupení koherentně egalitárních partnerských párů, které sdílejí domácí práci a hodnotí toto rozdělení jako spravedlivé (Hypotéza 5 – změna mezi roky 2002 a 2012).

Data a metoda

V tomto článku používáme data za Českou republiku z výzkumného šetření ISSP Rodina a gender role 2002 a ISSP Rodina a zdraví 2011/2012.¹ Otázky týkající se dělby domácí práce byly pokládány pouze těm, kteří žijí ve společné domácnosti s partnerem či partnerkou. Dotazován byl vždy jen jeden z partnerského páru. Data tak neumožňují porovnat případné rozdíly ve vnímání vlastního zapojení do domácí práce s pohledem partnera či partnerky. Spojený datový soubor obsahuje informace o 2001 respondentech starších 18 let, kteří žijí ve společné domácnosti s partnerem či partnerkou, přičemž v nesezdaném soužití v obou sledovaných letech žilo 12 % z nich.² Spojení souboru ISSP 2002 a 2012 umožňuje srovnat možné změny v rozdělení domácí práce a jeho hodnocení v České republice v posledním desetiletí, zároveň větší datový soubor dovoluje podrobnější analýzu různých typů partnerského uspořádání.

¹ V roce 2002 sběr dat provedla agentura SC&C, v roce 2012 agentura Median. Respondenti byli vybráni stratifikovaným pravděpodobnostním výběrem. Oba datové soubory obsahují váhy, které mají napravit zkreslení, k němuž mohlo dojít např. neochotou respondentů odpovídat nebo jejich nezastižením. V analýzách proto tyto váhy používáme. Šetření zaměřené na problematiku rodiny bylo v rámci projektu ISSP provedeno v České republice i v roce 1994. Rozsáhlejší srovnání vývoje v čase ale není možné, protože v roce 1994 nebyla pokládána otázka na hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce.

² Základní datový soubor ISSP 2002 obsahuje informace o 1 289 respondentech starších 18 let, přičemž s partnerem žilo 849 respondentů a respondentek (65,9 %). Datový soubor ISSP 2011/2012 zahrnuje 1 804 respondentů starších 18 let, v heterosexuálním partnerství žilo 1 152 respondentů (64,6 %).

I když v širším smyslu můžeme do domácí práce zahrnout větší škálu činností (např. koordinaci činností v domácnosti, organizaci rodinného rozpočtu apod.), domácí práce byla ve výzkumu ISSP, podobně jako ve většině kvantitativních výzkumů, definována mnohem úžeji a byla oddělena od péče o dítě. Data ISSP 2002 a 2011/2012 poskytují informaci jak o časovém zapojení do domácí práce,³ tak o rozdělení pěti konkrétních činností: praní prádla, drobných oprav, nakupování, úklidu a přípravy jídla. S výjimkou drobných oprav a částečně nákupů jsou tyto činnosti genderově stereotypizované jako ženské. Zároveň z hlediska teorie relativních zdrojů jsou to převážně rutinní, obtížně odložitelné činnosti vyžadující pravidelné vykonávání, jimž se chtějí partneři vyhnout [Greenstein 2009; Grunow, Schulz, Blossfeld 2012]. Na rozdíl od dotazů na rozdělení specifických činností není v otázce na celkové časové zapojení pojem domácí práce blíže vymezen a časový odhad tak může být ovlivněn různým chápáním toho, co patří pod domácí práce [Schulz, Grunow 2012]. Časové zapojení partnera či partnerky je navíc zprostředkované odhadem respondenta(ky), a proto může být nepřesné.

V tomto článku se podrobněji soustředíme na vztah mezi rozdělením výše uvedených pěti specifických domácích činností a hodnocením spravedlnosti dělby domácí práce. Respondenti měli na výběr následující možnosti odpovědi: 1. vždy sám(a); 2. obvykle sám(a); 3. oba zhruba stejně nebo společně; 4. obvykle partner(ka); 5. vždy partner(ka); 6. třetí osoba. Pro účely další analýzy byly odpovědi překódovány podle pohlaví respondenta (viz Tabulka 1). Poslední kategorie byla z důvodu nízkého zastoupení sloučena s kategorií „oba stejně“ (oba činnost nevykonávají) [Aassve et al. 2015; Kjeldstad, Lappegård 2014; Öun 2013]. Podobně jako Aassve et al. [2015] vycházíme z předpokladu, že rozhodnutí outsourcovat výkon domácí práce odráží přání (a možnosti) snížit zátěž vynaloženou na oba partnery:

Hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce bylo měřeno otázkou: „Které z následujících tvrzení se nejvíce hodí na rozdělení práce mezi Vámi a Vaším partnerem / Vaší partnerkou?“ Respondenti měli na výběr možnosti: 1. dělám mnohem víc, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 2. dělám o něco více, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 3. dělám zhruba tolik, kolik je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 4. dělám o něco méně, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 5. dělám o mnoho méně, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti. Odpovědi byly překódovány podle pohlaví respondenta tak, že ukazují hodnocení rozdělení domácí práce z hlediska ženy: 1. žena dělá mnohem více, než je její spravedlivý podíl, (muž dělá mnohem méně než spravedlivý podíl) až po 5. žena dělá mnohem méně, než je její spravedlivý podíl.

Studie hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce využívají různé analytické strategie. Nejčastějším přístupem je využití lineární či logistické re-

³ Otázky zněly: „Když nepočítáte čas věnovaný péči o děti a aktivitám ve volném čase, kolik hodin týdně průměrně strávíte prací v domácnosti?“ „A co Váš partner/partnerka?“

grese. Některé studie používají tuto proměnnou jako kontinuální proměnnou [Greenstein 2009; Sanchez, Kane 1996; Lennon, Rosenfield 1994], jiné kategorie dichotomizují a rozlišují, zda je podíl na domácí práci větší než spravedlivý (kategorie 1 a 2), nebo ne (kategorie 3, 4, 5) [Perales, Baxter, Tsui-o Tai 2015; Baxter et al. 2013], popřípadě zda je rozdělení vyrovnané (vykonávám spravedlivý podíl), či nevyrovnané (vykonávání většího i menšího podílu) [Öun 2013].

Pomocí multinominálního regresního modelu latentních tříd budeme analyzovat typy přístupů k rozdělení domácí práce mezi partnery a jeho hodnocení. Vysvětlovanou (latentní) proměnnou jsou typy domácnosti, vytvořené na základě sady pěti proměnných měřících rozdělení činností v domácnosti a proměnné hodnocení spravedlnosti domácí práce. Tento metodologický přístup byl úspěšně aplikován ve studii hodnocení rozdělení domácí práce mezi páry ve Švédsku [Ruppanner, Bernhardt, Brandén 2017] nebo ve studii vztahu mezi postoji k genderovým rolím a reálným rozdělením péče o děti a domácí práce mezi partnery [Kjeldstad, Lappegård 2014].

Analýza latentních tříd je metoda koncepčně podobná faktorové analýze. Stojí na předpokladu, že asociace dvou či více pozorovaných proměnných kategoriální povahy je generována existencí latentních tříd. Na základě vzorce pozorovaných odpovědí můžeme pro každého jedince odhadnout sadu podmíněných pravděpodobností příslušnosti do identifikovaných latentních tříd [Linzer, Lewis 2011]. Vhodnější než analýza probíhající ve více krocích, kdy se nejdříve identifikují latentní třídy, pravděpodobnost příslušnosti do určité třídy a poté se pomocí logistické regrese odhadují faktory predikující příslušnost do těchto tříd, je odhadnout regresní model latentních tříd najednou v jednom kroku [Linzer, Lewis 2011; Yamaguchi 2000]. Regresní model latentních tříd umožňuje odhadnout regresní koeficienty kovariátů, které predikují příslušnost jedinců do latentních tříd současně s identifikací latentních tříd [Linzer, Lewis 2011; Yamaguchi 2000]. Kovariáty použité v analýze popisuje následující oddíl. Analýza byla provedena prostřednictvím R doplňku v programu IBM SPSS, který využíval balíček poLCA (Polytomous Variable Latent Class Analysis), vytvořený ve statistickém prostředí R [Linzer, Lewis 2011].

Další použité proměnné

Dimenze ospravedlnění dělby domácí práce je měřena pomocí relativního příjmu, velikosti pracovního zapojení obou partnerů a postoji k genderovým rolím. *Relativní příjem* je založen na odpovědi na otázku, kdo z partnerů má vyšší příjem.⁴

⁴ Otázka zněla: „Když vezmete v úvahu všechny zdroje příjmu, které máte Vy a Váš partner/partnerka, manžel/manželka, kdo má vyšší příjem?“ Respondenti měli na výběr z následujících možností: 1. partner(ka) nemá žádný příjem; 2. mám mnohem vyšší příjem; 3. mám vyšší příjem; 4. máme stejný příjem; 5. partner(ka) má vyšší příjem; 6. partner(ka) má mnohem vyšší příjem; 7. nemám žádný příjem.

Na základě těchto odpovědí byly vytvořeny tři kategorie: 1. žena má vyšší příjem; 2. muž má vyšší příjem; 3. oba mají stejný příjem (referenční kategorie). Proměnná ekonomická aktivita obou partnerů rozlišuje, zda jsou oba partneři ekonomicky aktivní (1), nebo je ekonomicky aktivní jen muž (2). Referenční kategorii tvoří situace, kdy jsou oba ekonomicky neaktivní nebo je ekonomicky aktivní jen žena.⁵

Data ISSP 2002 a 2011/2012 obsahují řadu výroků, které se vážou k rozdělení rolí mužů a žen, k zaměstnání ženy a skloubení pečovatelské role a zaměstnání. Data z roku 2012 ale bohužel neobsahují informaci o postojích k zapojení mužů do péče o děti a domácnost. Podle Daniely Grunow a Niny Baur zapojení mužů do domácí práce ovlivňují nejsilněji právě postoje k účasti mužů na péči o domácnost [Grunow, Baur 2014]. Postoje k rozdělení rolí v rodině v této studii měříme pomocí souhlasu s výrokem „Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a o rodinu“. Původní pětibodová škála byla překódována na dvě kategorie, kde 1 znamená rozhodný nebo určitý souhlas s tradičním rozdělením rolí v rodině. Je nicméně důležité vzít v úvahu, že známe pouze postoje respondenta. Kombinace postojů obou partnerů, zvláště pokud se tyto postoje rozcházejí, přitom může zásadně ovlivňovat uspořádání dělby domácí práce a její hodnocení. Přestože data ISSP neposkytují přímé indikátory, které by měřily referent srovnání, postoje k genderovým rolím jsou významným zprostředkujícím faktorem, který ovlivňuje volbu referenční skupiny [Greenstein 1996b, 2009; Kluwer, Heesink, van der Vliert 2002].

Klíčovou vysvětlující proměnou z hlediska naší studie je partnerský status. Proměnná *typ partnerského soužití* zahrnuje dvě kategorie: nesezdané soužití a manželství (referenční kategorie).

Naše studie zahrnuje i několik kontrolních proměnných, které podle předchozích studií uvedených výše mohou ovlivňovat rozdělení domácí práce a vztah mezi typem svazku a dělbu domácích prací a jejím hodnocením, a sice počet dětí v domácnosti, délku partnerského soužití a vzdělání. *Délka soužití* partnerů byla zjišťována přímým dotazem a je měřena v letech. Z důvodu vysoké korelace mezi věkem a délkou soužití partnerů nebyl mezi kontrolní proměnné zahrnut věk. Proměnná *počet dětí* rozlišuje, zda v domácnosti žije jedno, dvě a více dětí ve věku 0–17 let nebo žádné dítě (referenční kategorie). Proměnná *vzdělání respondenta* rozlišuje tři kategorie: 1. nižší vzdělání bez maturity; 2. střední s maturitou a 3. vysokoškolské (referenční kategorie). Vzhledem k tomu, že předchozí výzkumy ukazují, že pohledy mužů a žen na rozdělení domácí práce se liší, zahrnujeme do analýz i proměnnou pohlaví. Poslední kontrolní proměnnou je *rok sběru dat*, která testuje změnu rozdělení domácí práce a jeho hodnocení v čase. Nabývá dvě kategorie, 2012 a 2002 (referenční kategorie).

⁵ Podíl partnerských domácností, kde je ekonomicky aktivní pouze žena, je velmi nízký, a proto nemůže vstoupit do analýzy jako samostatná kategorie (viz Tabulka 3).

Základní deskriptivní statistiky rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti

Tabulka 1 ukazuje, že přestože se sledovaným domácím činnostem s výjimkou drobných oprav věnují ve většině domácností převážně ženy, a to bez ohledu na rodinný stav, zapojení mužů závisí na typu činnosti a jeho velikost se liší mezi nesezdanými a manželskými páry. Zatímco praní je ve většině domácností nehledě na rodinný stav téměř výhradní doménou žen, do dalších činností se zapojují i muži. Více než dvě pětiny mužů v obou typech partnerství se věnují nákupům zhruba stejně jako jejich partnerka. Na úklidu a přípravě jídla se naproti tomu častěji podílejí muži žijící v nesezdaném soužití. Podle dat z roku 2012 téměř ve třetině nesezdaných párů vaří a uklízí oba partneři zhruba stejně. V manželských párech se zapojuje do vaření stejně jako partnerka jen 11 % a do úklidu přibližně 17 % mužů. Jedinou činností, které se věnují převážně muži, jsou drobné opravy. I v případě drobných oprav nalézáme v nesezdaných soužitích méně tradiční rozdělení. Ženy žijící v nesezdaných svazcích provádí v domácnosti drobné opravy častěji než vdané ženy, tyto rozdílly se ale v průběhu sledovaného období snižují.

Souhrnně řečeno, v České republice převažují domácnosti se semitradičním rozdělením, kdy většinu domácí práce vykonává obvykle žena a partner jí „pomáhá“, a to jak mezi manželskými, tak mezi nesezdanými páry. Srovnání zapojení mužů a žen do domácích prací ale naznačuje, že mezi manželskými páry najdeme více těch, které se vyznačují tradiční dělbou domácí práce, a mezi nesezdanými páry více těch, kde se do nejrutinnějších domácích prací zapojují oba partneři.

Srovnání rozdělení domácích činností mezi lety 2002 a 2012 ukazuje, že rozdělení domácích prací, zejména úklidu a vaření, zůstává stabilní. Jedinou ze sledovaných činností, do které se v roce 2012 ve srovnání s rokem 2002 více zapojují muži, jsou nákupy. Tato změna může souviset s celkovými změnami životního stylu a spotřebního chování. Naproti tomu v případě praní prádla se posiluje spíše tradiční rozdělení. Určitý posun zaznamenáváme v případě drobných oprav. Zvyšuje se podíl nesezdaných párů, kde provádí drobné opravy většinou muž (z 62 % v roce 2002 na téměř 77 % v roce 2012). Nejednotný vzorec změn může naznačovat, že změny v zapojení do jednotlivých činností se mohou kompenzovat poklesem/zvýšením zapojení do jiné činnosti. Celkově ale naše zjištění nepotvrzují, že by v České republice mezi roky 2002 a 2012 docházelo k výraznému nárůstu podílu párů, kde se muži podílejí na domácí práci stejně jako partnerka.

Tabulka 2 přináší základní deskriptivní statistiky hodnocení spravedlnosti rozdělení práce v domácnosti. Z rozložení odpovědí můžeme vyvodit dvě základní zjištění. Za prvé, ženy častěji než muži považují rozdělení domácí práce za nespravedlivé. Názor, že žena vykonává více než spravedlivý podíl, zastávají přibližně tři pětiny žen, ale jen dvě pětiny mužů.

Za druhé, rozdílly můžeme pozorovat i mezi lidmi žijícími v nesezdaném soužití a v manželství, přičemž větší rozdílly jsou mezi odpověďmi nesezdaných a ženatých mužů. Nesezdaní muži hodnotí svůj podíl na domácí práci jako spravedlivý častěji než ženatí muži. V roce 2012 považovalo svůj podíl za zhruba spravedlivý

Tabulka 1. Rozdělení domácích prací podle typu partnerského soužití 2002, 2012 – první část

	celkem		2002		2012	
	2002	2012	manželství	NS	manželství	NS
<i>praní prádla</i>						
vždy žena (%)	66,1	70,8	67,2	55,8	71,8	64,4
obvykle žena (%)	23,7	21,0	23,5	25,6	20,6	23,5
oba zhruba stejně (%)	6,9	2,8	6,7	9,3	2,1	7,4
obvykle muž (%)	0,9	1,4	0,8	2,3	1,4	1,3
vždy muž (%)	1,0	2,4	0,9	2,3	2,7	0,0
třetí osoba (%)	1,3	1,6	0,9	4,7	1,4	3,4
N (100 %)	864	1 100	778	86	951	149
<i>nákupy</i>						
vždy žena (%)	23,5	16,7	24,7	12,6	17,1	14,6
obvykle žena (%)	33,3	32,0	33,0	36,8	31,7	33,8
oba zhruba stejně (%)	37,3	42,4	37,0	40,2	42,1	43,7
obvykle muž (%)	3,7	6,2	3,5	4,6	6,1	6,6
vždy muž (%)	1,5	1,7	1,5	1,1	2,0	0,0
třetí osoba (%)	0,7	1,0	0,3	4,6	0,9	1,3
N (100 %)	876	1 112	789	87	961	151
<i>úklid</i>						
vždy žena (%)	33,6	34,6	35,6	14,9	35,8	26,8
obvykle žena (%)	41,0	41,4	40,5	46,0	42,0	37,6
oba zhruba stejně (%)	22,2	18,3	21,1	32,2	16,9	26,8
obvykle muž (%)	1,0	3,1	0,9	2,3	2,7	5,4
vždy muž (%)	0,7	1,5	0,8	0,0	1,7	0,7
třetí osoba (%)	1,5	1,1	1,1	4,6	0,8	2,7
N (100 %)	870	1 106	783	87	957	149

Tabulka 1. Rozdělení domácích prací podle typu partnerského soužití 2002, 2012 – druhá část

	celkem		2002		2012	
	2002	2012	manželství	NS	manželství	NS
<i>příprava jídla</i>						
vždy žena (%)	36,9	40,9	38,8	20,5	43,9	21,9
obvykle žena (%)	42,1	38,3	41,8	44,3	38,0	39,7
oba zhruba stejně (%)	17,4	13,7	16,5	26,1	11,0	30,5
obvykle muž (%)	1,6	4,0	1,4	3,4	3,9	4,6
vždy muž (%)	0,8	2,3	0,8	1,1	2,3	2,0
třetí osoba (%)	1,1	1,0	0,8	4,5	0,9	1,3
N (100 %)	877	1 111	789	88	960	151
<i>drobné opravy</i>						
vždy žena (%)	3,5	3,0	3,4	4,5	3,2	1,4
obvykle žena (%)	4,1	3,0	3,8	6,8	3,0	2,7
oba zhruba stejně (%)	13,5	7,2	12,4	22,7	6,6	11,5
obvykle muž (%)	44,2	30,7	44,8	38,6	29,6	37,8
vždy muž (%)	31,2	49,8	32,0	23,9	51,5	39,2
třetí osoba (%)	3,5	6,3	3,5	3,4	6,1	7,4
N (100 %)	884	1 104	796	88	956	148

Poznámka: ISSP 2002, 2011/2012, sloupcová procenta. NS – nesezdané soužití.

Tabulka 2. Hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce podle pohlaví a typu partnerského soužití, 2002 a 2012

muži	celkem		2002		2012	
	2002	2012	manželství	nesezdané soužití	manželství	nesezdané soužití
žena dělá mnohem víc než spravedlivý podíl (%)	16,7	12,3	16,5	18,8	12,0	9,7
žena dělá o něco více než spravedlivý podíl (%)	26,7	34,9	27,2	21,9	35,9	27,4
zhruba spravedlivý podíl (%)	48,9	45,1	48,0	56,3	43,5	58,1
žena dělá o něco méně než spravedlivý podíl (%)	4,5	4,5	5,0	0,0	4,4	4,8
žena dělá o mnoho méně než spravedlivý podíl (%)	3,2	3,2	3,2	3,1	3,6	0,0
N	311	536	279	32	474	62
ženy	celkem		2002		2012	
	2002	2012	manželství	nesezdané soužití	manželství	nesezdané soužití
žena dělá mnohem víc než spravedlivý podíl (%)	31,9	28,9	33,2	20,4	29,1	27,7
žena dělá o něco více, než spravedlivý podíl (%)	27,8	31,8	27,2	33,3	31,0	36,1
zhruba spravedlivý podíl (%)	37,0	36,6	36,4	42,6	36,9	34,9
žena dělá o něco méně než spravedlivý podíl (%)	2,7	2,6	2,6	3,7	2,8	1,2
žena dělá o mnoho méně než spravedlivý podíl (%)	0,5	0,2	0,6	0,0	0,2	0,0
N	554	547	500	54	464	83

Poznámka: ISSP 2002, 2011/2012.

vedlivý 58 % nesezdaných a 44 % ženatých mužů a podobné rozložení odpovědí nalézáme i v roce 2002. Mezi sezdanými i nesezdanými ženami v obou sledovaných letech převažoval názor, že dělají větší než spravedlivý podíl domácí práce. Jako větší než spravedlivé hodnotilo své zapojení do domácí práce v roce 2002 60 % vdaných a necelých 54 % nesezdaných žen. Zatímco podíl nespokojených vdaných žen se mezi lety 2002 a 2012 nezměnil, podíl nesezdaných žen, které své zapojení do domácí práce vnímají jako větší než spravedlivé, se zvýšil na 64 %. Spolu s tím se snížil podíl nesezdaných žen, které hodnotí svůj podíl na domácí práci jako spravedlivý. Ze srovnání vývoje tedy vyplývá, že v případě žen se rozdíly mezi hodnocením domácí práce podle typu partnerského uspořádání spíše zmenšily.

V další části se zaměříme na podrobnější analýzu vztahu mezi rozdělením domácí práce a jeho hodnocením. Tabulka 3 ukazuje základní socioekonomické charakteristiky nesezdaných a manželských párů, které budou vstupovat do analýzy. Její zjištění ukazují, že nesezdané a manželské páry se liší z hlediska délky soužití, přítomnosti dětí a ekonomické aktivity obou partnerů. Průměrné trvání manželských svazků je 24,6 let, nesezdaní partneři spolu žijí v průměru 6,5 let (data z roku 2012). Ve srovnání s rokem 2002 se mezi sezdanými a nesezdanými páry snižují rozdíly v příjmech mezi partnery. Mezi lidmi žijícími v manželství jsou častěji zastoupeni lidé s nižším vzděláním, což může souviset i s jejich vyšším průměrným věkem. Překvapivě v postoji k tomu, zda má muž vydělávat a žena se starat o rodinu, se skupina nesezdaných a sezdaný výrazně neliší.⁶

Identifikace typů dělby domácí práce a jejího hodnocení

Tabulka 3 prezentuje statistická kritéria odhadnutých regresních modelů latentních tříd rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti. Postupně jsme odhadli pět modelů. Model 1 předpokládá existenci jedné třídy. Každý další model (Modely 2–5) přidával jednu třídu navíc. Přidáváním další třídy se zvyšuje přesnost modelu, zároveň ale roste podíl případů, které jsou neadekvátně zařazeny. Na základě statistiky BIC, která zohledňuje velikost maximálně věrohodnostní funkce a počet parametrů, byl zvolen Model 4, který předpokládá existenci čtyř latentních skupin (Tabulka 4). Za účelem identifikace příslušnosti do těchto skupin jsme odhadli Model 4A s kovariáty (viz Tabulka 6). Podle BIC statistiky Model 4A poskytuje více informací o zkoumané realitě než model bez kovariátů. Naše data budeme proto interpretovat na základě tohoto modelu (Tabulka 5).

⁶ Tato zjištění jsou v souladu se závěry Kreidla [2010], který ukazuje, že přestože obecně nesezdaní zastávají méně konzervativní postoje (např. k rozvodu, výchově dítěte jedním rodičem), v postojích k tomu, zda předškolní dítě zaměstnané matky trpí či zda je placené zaměstnání stejně smysluplné jako být ženou v domácnosti, nebyly zjištěny rozdíly podle typu partnerství.

Tabulka 3. Základní sociodemografické charakteristiky – první část

		2002			2012		
		manželství	NS	celkem	manželství	NS	celkem
pohlaví respondenta/ky	muži (%)	87,9	12,1	88,5	88,3	11,7	86,1
	ženy (%)	88,9	11,1	11,5	84,0	16,0	13,9
	N	809	105	914	970	156	1 126
délka soužití (průměr v letech)		22,2	6,7	20,6	24,5	6	21,9
	N	707	83	791	930	152	1 082
přítomnost dítěte v rodině	bez dětí (%)	52,6	70,3	54,6	61,2	75,5	63,2
	1 dítě (%)	24,0	20,8	23,7	17,1	14,2	16,7
	2 a více dětí (%)	23,4	8,9	21,7	21,6	10,3	20,1
	N	778	101	879	952	155	1 107
relativní příjem	žena vyšší příjem (%)	13,7	12,5	13,6	7,9	6,8	7,7
	stejný příjem (%)	18,0	26,3	18,8	31,1	33,1	31,3
	muž vyšší příjem (%)	68,3	61,3	67,6	61,1	60,1	60,9
	N	772	80	852	940	148	1 088
ekonomická aktivita obou partnerů	oba ekon. aktivní (%)	60,8	50,5	59,7	50,9	58,3	51,9
	jen muž (%)	20,9	26,3	21,5	17,3	23,2	18,1
	jen žena (%)	4,0	6,3	4,3	4,3	5,3	4,4
	oba ek. neaktivní (%)	14,3	16,8	14,6	27,5	13,2	25,6
	N	775	95	870	962	151	1 113

Tabulka 3. Základní sociodemografické charakteristiky – druhá část

		2002			2012		
		manželství	NS	celkem	manželství	NS	celkem
vzdělání respondenta/ ky	nižší (%)	56,7	54,7	56,4	50,4	42,2	49,2
	střední s maturitou (%)	33,9	34,9	34,0	35,8	43,5	36,9
	vysokoškolské (%)	9,5	10,4	9,6	13,8	14,3	13,9
	N	803	106	909	957	154	1 111
souhlas s výrokem „Muž má vydělávat a žena se má starat o domácnost a rodinu.“							
	ženy (%)	44,2	39,1	43,6	44,7	40,4	44,0
	muži (%)	55,7	60,5	56,3	49,4	43,1	48,7
	Celkem (%)	48,3	47,1	48,1	47,1	41,6	46,3
	N	789	102	891	955	154	1 109

Poznámka: ISSP 2002, 2011/2012. NS – nesezdané soužití.

Tabulka 4. Srovnání modelů analýzy latentních tříd. Kombinace rozdělení domácí práce a jeho hodnocení

	počet parametrů	reziduální stupně volnosti	maximum věrohodnostní funkce (LL)	BIC	poměr věrohodnosti (LR/Deviance)	Chi ²
Model 1	24	3 049	-13 629	27 451	5 168	59 760 798
Model 2	49	3 024	-12 760	25 914	3 514	10 309 909
Model 3	74	2 999	-12 285	25 164	2 629	19 235
Model 4	99	2 974	-12 088	24 970	2 263	14 936
Model 5	124	2 949	-11 992	24 979	2 085	16 681
Model 4A	138	1 554	-10 191	21 407	2 046	14 759
Model 4B	138	1 554	-10 190	21 406	2 046	14 900
Model 4C	144	1 526	-10 049	21 168	2 049	15 114

Poznámka: ISSP 2002, 2011/2012.

Naše analýza ukazuje, že z hlediska rozdělení domácí práce a jeho hodnocení můžeme mezi českými partnerskými páry rozlišit čtyři skupiny. Tabulka 5 ukazuje podmíněné pravděpodobnosti rozdělení pěti sledovaných činností v domácnosti a hodnocení spravedlnosti dělby práce v identifikovaných typech partnerských domácností, s jejichž pomocí můžeme tyto skupiny blíže charakterizovat.

Nejpočetnější skupinu, do které spadají více než dvě pětiny respondentů, představují páry s konzistentní tradiční dělbou domácí práce. V této skupině většinu domácích činností vykonávají převážně ženy a toto uspořádání je hodnoceno jako spravedlivé, popřípadě jen jako mírně nespravedlivé. Toto zjištění se shoduje se závěry předchozích studií, které ukazovaly, že v České republice převažují páry s tradičním rozdělením rolí v rodině a tradičními postoji k rozdělení genderových rolí [Aassve et al. 2015].

Druhou skupinu tvoří přibližně třetina respondentů, kteří jsou nespokojení s tradičním rozdělením domácí práce. Uvádějí, že všechny sledované domácí činnosti s výjimkou drobných oprav vykonává vždy žena, ale toto uspořádání považují za výrazně nespravedlivé vůči ženě (žena dělá mnohem víc domácí práce, než je její spravedlivý podíl).

Další skupinou, do které náleží přibližně 20 % respondentů, jsou partnerské domácnosti, kde oba partneři vykonávají domácí práce zhruba stejně a hodnotí toto uspořádání jako spravedlivé (egalitární rozdělení spravedlivé). Je důležité si povšimnout, že rozdělení jednotlivých činností má různý dopad na celkové hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce. Partneři v této skupině nejčastěji

Tabulka 5. Podmíněná pravděpodobnost rozložení odpovědí na rozdělení domácí práce a jeho hodnocení v jednotlivých skupinách rozlišených na základě regresního modelu latentních tříd (M4A) – první část

		1. tradiční rozdělení – nespra- vedlivé	2. tradiční rozdělení – spíše spravedlivé	3. převrácené role – nekon- zistentní hodnocení	4. spíše egalitární spravedlivé
praní	vždy žena	0,96	0,66	0,10	0,46
	obvykle žena	0,03	0,32	0,07	0,30
	oba stejně	0,00	0,02	0,03	0,23
	obvykle muž	0,01	0,00	0,22	0,00
	vždy muž	0,00	0,00	0,58	0,01
drobné opravy	vždy žena	0,04	0,01	0,34	0,01
	obvykle žena	0,04	0,03	0,18	0,02
	oba stejně	0,16	0,11	0,18	0,15
	obvykle muž	0,32	0,40	0,11	0,36
	vždy muž	0,44	0,46	0,19	0,47
nákupy	vždy žena	0,54	0,01	0,00	0,03
	obvykle žena	0,20	0,55	0,02	0,11
	oba stejně	0,22	0,40	0,37	0,76
	obvykle muž	0,02	0,03	0,39	0,08
	vždy muž	0,01	0,01	0,22	0,02
úklid	vždy žena	0,89	0,12	0,00	0,06
	obvykle žena	0,07	0,81	0,07	0,15
	oba stejně	0,04	0,07	0,21	0,75
	obvykle muž	0,00	0,00	0,40	0,04
	vždy muž	0,00	0,00	0,33	0,00
příprava jídla	vždy žena	0,88	0,18	0,00	0,17
	obvykle žena	0,09	0,69	0,00	0,30
	oba stejně	0,02	0,11	0,12	0,48
	obvykle muž	0,01	0,02	0,48	0,04
	vždy muž	0,00	0,00	0,39	0,01

Tabulka 5. Podmíněná pravděpodobnost rozložení odpovědí na rozdělení domácí práce a jeho hodnocení v jednotlivých skupinách rozlišených na základě regresního modelu latentních tříd (M4A) – druhá část

	1. tradiční rozdělení – nespravedlivé	2. tradiční rozdělení – spíše spravedlivé	3. převrácené role – nekon- zistentní hodnocení	4. spíše egalitární spravedlivé
hodnocení spravedlnosti				
žena dělá mnohem víc než spravedlivý podíl	0,44	0,20	0,02	0,05
žena dělá o něco více než spravedlivý podíl	0,28	0,39	0,10	0,20
zhruba spravedlivý podíl	0,27	0,38	0,35	0,68
žena dělá o něco méně než spravedlivý podíl	0,02	0,01	0,27	0,06
žena dělá o mnoho méně než spravedlivý podíl	0,00	0,01	0,26	0,00
podíl	32,9 %	44,0 %	3,5 %	19,7 %

Poznámka: ISSP 2002, 2011/2012, N = 1 598.

sdílí nákupy, úklid a přípravu jídla. Naproti tomu výkon drobných oprav a praní prádla (přestože je považováno za jednu z nejrutinnějších domácích činností), jsou i zde genderově stereotypizované. Jinými slovy, neplatí, že spravedlivé rozdělení znamená, že oba partneři se podílejí na všech činnostech stejnou měrou. Tato zjištění doplňují a upřesňují zjištění dřívějších českých studií, které ukázaly, že vysoký podíl na nejrutinnějších domácích činnostech negativně ovlivňuje hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce [Chaloupková 2005].

Nejméně rozšířenou skupinou, kterou tvoří jen zhruba 3,5 % partnerských párů, jsou páry, kde domácí práce vykonává převážně muž (převrácené role). V párech, kde dochází k rozvolňování genderových rolí, je rozdělení domácí práce hodnoceno nejednoznačně. I když více než třetina z nich považuje toto rozdělení za spravedlivé, mezi páry s převrácenými rolami převažuje názor, že žena vykonává menší než spravedlivý díl domácí práce (celkem 53 %). Je proto možné předpokládat, že v některých případech je to uspořádání spíše přechodné a je spíše důsledkem vnějších okolností (např. ztráty zaměstnání muže). Na rozdíl od našich předpokladů se jako samostatná skupina nevyčlenily páry, kde by sdílení domácí práce bylo hodnoceno jako nespravedlivé.

Charakteristiky identifikovaných skupin partnerských párů podle rozdělení domácí práce a jeho hodnocení

Tabulka 6 přináší výsledky multinominální logistické regrese odhadující šanci příslušnosti do identifikovaných skupin partnerských párů. Referenční kategorií tvoří páry nespokojené s tradičním rozdělením domácí práce. V prvním kroku byl odhadnut model (4A) se všemi sociodemografickými a socioekonomickými charakteristikami, v druhém kroku byl do analýzy připojen interakční efekt mezi partnerským uspořádáním a pohlavím (Model 4B). Poslední odhadnutý model přidává proměnnou měřící postoje k genderovým rolím (Model 4C). Srovnání modelů ukazuje Tabulka 4.

V souladu s našimi očekáváními mají do všech skupin ve srovnání se skupinou nespokojených s tradiční dělbou větší šanci náležet muži než ženy (Hypotéza 1). To jinými slovy znamená, že ženy ve srovnání s muži častěji hodnotí jako nespravedlivé, pokud dělají většinu domácí práce samy. Data rovněž naznačují, že přítomnost nezletilých dětí v domácnosti zvyšuje šanci náležet do skupiny hodnotící vyšší zapojení ženy na domácí práci jako nespravedlivé.

Celkově naše zjištění potvrzují předpoklady teorie relativních zdrojů (Hypotéza 2). Relativní příjem a částečně i velikost ekonomické aktivity obou partnerů rozhoduje o příslušnosti do skupin. V obou skupinách s tradičním rozdělením práce se sice neliší zastoupení párů, ve kterých má vyšší příjem muž, ale páry, ve kterých vydělává více žena, mají menší pravděpodobnost náležet do skupiny spíše spokojených s tradičním rozdělením domácí práce. To podporuje předpoklad teorie relativních zdrojů, podle kterého jsou ženy, které disponují většími zdroji, kritičtější vůči nerovnému zapojení do domácí práce. Naopak v partnerských párech, které sdílí výkon domácí práce, mají méně často muži vyšší příjem než jejich partnerka a ve srovnání s páry s tradičním rozdělením rolí je v těchto párech méně často ekonomicky aktivní pouze muž. Mezi páry sdílejícími domácí práci jsou častěji lidé s vyšším vzděláním. A konečně ve skupině s převrácenými rolími, kde vykonávají většinu domácí práce muži, mají ženy častěji vyšší příjem než jejich partner a muži mají výrazně nižší šanci, že budou hlavním (jediným) živitelem rodiny, než v párech s tradičním rozdělením domácí práce.

V posledním kroku jsme odhadli Model 4C, do kterého vstupovala vedle sociodemografických a ekonomických charakteristik i proměnná měřící postoje k tradičnímu rozdělení rolí v rodině, tj. souhlas s výrokem, že „muž má vydělávat peníze a žena pečovat o domácnost“. Vzhledem k tomu, že jsme očekávali, že vliv postojů může být odlišný v závislosti na pohlaví, odhadli jsme i interakci mezi podporou tradiční dělby rolí a pohlavím. Model 4C, zahrnující proměnnou měřící postoje podle BIC statistiky, lépe odpovídá datům než předchozí model. Při interpretaci vlivu postojů je nicméně třeba brát v úvahu, že vztah mezi postoji a jednáním může být oboustranný. Hodnoty mohou na jedné straně ovlivňovat jednání, na druhé straně mohou zkušenosti s dělbou práce vést ke změně postojů.

Předpokládali jsme, že zastánci tradičního modelu rozdělení rolí budou

Tabulka 6. Multinominální logistická regrese latentních tříd: Odhady šancí příslušnosti do skupin rozdělení domácí práce a jeho hodnocení. Referenční skupina: tradiční rozdělení – nespravedlivé

		tradiční rozdělení spravedlivé			egalitární spravedlivé			převrácené role		
		4A	4B	4C	4A	4B	4C	4A	4B	4C
muž (ref. žena)		1,25	1,39*	1,41^	2,05***	2,20***	1,82*	2,99*	3,29*	2,76
počet dětí (ref. bez dětí)	1 dítě	0,8	0,77	0,77	0,68	0,67	0,65^	0,4	0,39	0,37
	2 a více	0,75	0,73	0,69^	0,76	0,74	0,71	0,78	0,81	0,77
nesezdané soužití (ref. manž.)		1,52	2,43**	2,44**	3,26***	4,66***	4,23***	0,3	0,9	1,17
nesezdané soužití*muž			0,27**	0,26**		0,39^	0,40^		0,00***	0,00***
délka soužití		0,99^	0,99^	0,99^	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99
ekon. aktivita partnerů (ref. ostatní)	oba aktivní	1,12	1,11	1,14	0,72	0,72	0,71	0,73	0,71	0,67
	jen muž	0,86	0,85	0,89	0,54^	0,55^	0,58^	0,00***	0,00***	0,00***
relativní příjem (ref. stejný příjem)	žena vyšší	0,48*	0,48*	0,45*	0,82	0,82	0,78	5,37***	5,29***	5,84***
	muž vyšší	1,06	1,07	1,09	0,49***	0,49***	0,48***	0,66	0,66	0,70
vzdělání (ref. VŠ)	nižší	0,60^	0,60^	0,66	0,39***	0,39***	0,43*	0,88	0,9	0,87
	SŠ s maturitou	0,84	0,83	0,88	0,61*	0,61*	0,65	1,45	1,45	1,31
2012 (ref. 2002)		0,89	0,88	0,86	0,55***	0,55***	0,56***	4,48*	4,51*	4,58*
souhlas s trad. dělbou rolí			0,55***			0,39***			1,11	
souhlas s trad. dělbou rolí*muž			1,20			1,84^			1,40	
Konstanta		0,94*	0,93*	1,08*	1,19*	1,17*	1,52***	-3,38**	-3,42**	-3,39**

Poznámka: ISSP 2002, 2011/2012. Model 4A, 4B N = 1 598. Model 4C N = 1 573, *** = < 0,001, ** = < 0,01, * = < 0,05, ^ = < 0,10.

častěji náležet do skupiny hodnotící jako spravedlivé tradiční rozdělení rolí a méně často do skupiny sdílející domácí práci. Naše zjištění tyto předpoklady potvrzují jen částečně – ukazují, že vztah mezi postoji a hodnocením rozdělení domácí práce se liší podle pohlaví. Muži vyjadřující podporu tradičnímu rozdělení rolí v rodině mají vyšší pravděpodobnost náležet do skupiny spokojené s tradičním rozdělením domácí práce. Naproti tomu ženy s tradičními postoji se častěji kloní k tomu, že jejich podíl na domácí práci je větší než spravedlivý. Vysvětlením může být skutečnost, že v české společnosti převažují dvouprůmjové rodiny a ženy jsou nejen hlavními pečovatelkami o domácnost a rodinu, ale i spoluživatelkami rodiny. Nespokojenost žen je tak spojena spíše než s napětím mezi egalitárními postoji a aktuálním uspořádáním s napětím mezi tradičními postoji a nutností skloubit zaměstnání s péčí o domácnost a rodinu.

Naše zjištění dokládají, že u zastánců tradiční dělby práce existuje nižší pravděpodobnost, že budou patřit do skupiny sdílející výkon domácí práce, přičemž tento vztah je silnější u žen. Naopak postoje k rozdělení genderových rolí v rodině neovlivňují příslušnost do skupiny s převrácenými rolemi, což potvrzuje, že toto uspořádání je spíše důsledkem vnějších vlivů, například rozdílných časových možností partnerů v párech, kde je ekonomicky aktivní pouze žena, než netradičních hodnotových orientací.

Naše analýzy ukazují, že i po kontrole socioekonomických a sociodemografických charakteristik, včetně délky partnerského soužití (a tedy nepřímo i věku) a postojů k dělbě rolí v rodině, přetrvávají rozdíly v rozdělení a hodnocení domácí práce mezi sezdanými a nesezdanými páry. Lidé žijící v nesezdaném soužití mají oproti lidem žijícím v manželství větší šanci příslušet do skupiny s egalitárním rozdělením domácí práce hodnoceným jako spravedlivé. Překvapivě v rozporu s našimi očekáváními mají lidé žijící v nesezdaném soužití vyšší šanci náležet do skupiny spokojených s tradiční dělbou práce v domácnosti než do skupiny nespokojených s tradičním rozdělením domácí práce. Tento rozpor lze vysvětlit různým přístupem mužů a žen. Model 4B, do kterého jsme vedle přechozích kovariátů přidali i interakci mezi rodinným stavem a pohlavím, ukazuje, že nesezdaní muži mají menší šanci než nesezdané ženy patřit do skupiny spokojených s tradičním rozdělením domácí práce. Pokud ženy v nesezdaném soužití dělají většinu domácí práce samy, jsou s tím méně často nespokojené než vdané ženy. Tuto skutečnost lze částečně vysvětlit ve srovnání s manželstvím volněji vymezenými normativními očekáváními vůči rozdělení rolí, která nesezdaným partnerům poskytují prostor pro vyjednávání o rozdělení rolí v domácnosti [Reneflot 2006]. Podobně Davis, Greenstein a Gerteisen Marks ukazují, že individuální postoje mají větší dopad na rozdělení domácí práce v nesezdaných svazích než v manželství, které je více normativně spojeno s tradičním rozdělením rolí [Davis, Greenstein, Gerteisen Marks 2007]. Možným vysvětlením může být různá absolutní časová zátěž spojená s domácí prací.

Poslední hypotézy se týkaly změn v čase. Srovnání dat z roku 2002 a 2012 nepotvrzuje, že by se během sledovaného desetiletí zvýšilo zastoupení párů sdí-

lejších výkon domáci práce. Největší změnu zaznamenáváme v marginální skupině párů s převráceným rozdělením rolí v domácnosti. Celkové zastoupení těchto partnerských domácností ve spojeném datovém souboru je 3,5 %. Podíváme-li se na jejich rozložení v jednotlivých letech, vidíme, že se jejich zastoupení zvýšilo z necelého procenta v roce 2002 na téměř 5 % v roce 2012. Tato změna může být jedním z dopadů ekonomické krize.

Závěr

Tento článek se soustředil na otázku, jaký je vztah mezi rozdělením domácí práce a hodnocením jeho spravedlnosti. Zajímalo nás, zda v České republice existují rozdíly mezi hodnocením rozdělení práce v domácnosti mezi lidmi žijícími v nesezdaném soužití a v manželství. Dále jsme si pokládali otázku, zda v České republice dochází v posledním desetiletí ke změnám v rozdělení domácí práce a jeho hodnocení.

Naše studie ukazuje, že z hlediska rozdělení domácí práce a jeho hodnocení můžeme mezi českými partnerskými páry rozlišit čtyři skupiny lišící se mírou zapojení mužů do výkonu domácí práce. V české společnosti převažují partnerské domácnosti se spíše tradičním rozdělením domácí práce. Přibližně ve dvou pětinách domácností je toto uspořádání hodnoceno jako spíše spravedlivé a přibližně ve třetině partnerských domácností je tradiční rozdělení domácí práce hodnoceno jako nespravedlivé vůči ženě. Zhruba pětina partnerských párů se vyznačuje konzistentně egalitárním rozdělením domácí práce, přičemž se jejich zastoupení v průběhu sledovaných desetiletí nezvyšuje. Posledním, marginálně zastoupeným typem jsou páry, kde má hlavní zodpovědnost za výkon sledovaných domácích činností muž.

S využitím perspektivy distributivní spravedlnosti jsme ukázali, že příslušnost do těchto skupin se liší podle pohlaví, ekonomické aktivity, relativního příjmu a postojů k rozdělení genderových rolí v rodině. Naše studie ukazuje, že existují rozdíly v rozdělení domácí práce a jeho hodnocení mezi nesezdanými a manželskými páry i poté, když zohledníme rozdíly v délce trvání svazků, přítomnost dětí a další socioekonomické charakteristiky. Tato zjištění jsou ve shodě s předpokladem nižší institucionalizace nesezdaných svazků. K podobným závěrům o rozdílech mezi nesezdanými a sezdanými páry v České republice dochází i studie o hospodaření s penězi založená na datech ISSP 2012 [Hamplová 2015]. Nesezdané páry častěji než páry manželské sdílí domácí práci. Nesezdaní muži mají větší šanci patřit spíše do skupiny nespokojených s tradičním rozdělením než do skupiny hodnotící tradiční rozdělení jako spravedlivé. Oproti našim předpokladům ale ženy žijící v nesezdaném soužití mají větší šanci náležet spíše do skupiny spíše spokojené s tradičním rozdělením než do skupiny nespokojené s tradičním rozdělením. Analýzy českých dat překvapivě naznačují, že nespokojenost žen s rozdělením domácí práce může být spojena spíše s napětím mezi

tradičními postoji a nutností skloubit zaměstnání s péčí o domácnost a rodinu než s egalitárními postoji. Tyto závěry doplňují předchozí studie, které ukazují, že v České republice je vztah mezi aktuálním rozdělením domácí práce a hodnocením spravedlnosti dělby práce slabší než v zemích s vyšší genderovou rovností [Greenstein 2009; Öun 2013].

Naše zjištění mají několik teoretických a metodologických implikací pro další výzkum. Zaprvé, ukazují, že zvláště v prostředí, kde přetrvávají relativně konzervativní postoje, je třeba brát při studiu rozdělení domácí práce v úvahu různá měřítká hodnocení. V souladu s předpoklady perspektivy distributivní spravedlnosti je jako spravedlivé hodnoceno jak uspořádání, kde vykonává domácí práce většinou žena, tak uspořádání, kde oba partneři výkon domácí práce sdílejí. Rozlišení partnerských párů z hlediska kombinace rozdělení domácí práce a jeho hodnocení je důležitým příspěvkem k porozumění protichůdným zjištěním předchozích výzkumů. Naše analýzy však můžeme považovat pouze za první krok k porozumění vztahu mezi rozdělením domácí práce a jeho hodnocením. K hlubšímu vysvětlení by bylo třeba mít k dispozici data o postojích k dělbě domácí práce obou partnerů [Ruppanner, Bernhardt, Brandén 2017].

Za druhé, rozdělení jednotlivých činností má různý dopad na celkové hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce. Vzhledem k tomu, že jednotlivé činnosti v domácnosti mají různé charakteristiky, např. náročnost, různé časové nároky a zejména různou mírou genderové stereotypizace, a jsou různě vnímány [Grunow, Baur 2014; Poortman, van der Lippe 2009], je vhodné se při studiu dělby domácí práce zaměřovat nejen na celkové rozdělení domácí práce, ale i na to, kdo vykonává jaké činnosti. Použití sumačních indexů a celkových měř rozdělení domácí práce může zakrývat různé faktory ovlivňující zapojení mužů do jednotlivých činností v domácnosti [Grunow, Baur 2014; Poortman, van der Lippe 2009].

Za třetí, data, která využíváme, mají určitá omezení. Průřezová data neumožňují odpovědět na otázku, zda je vyšší zapojení mužů do práce v domácnosti v nesezdaných párech výsledkem selekce, nebo zkušenosti s životem v nesezdaném soužití či jak se mění rozdělení domácí práce a jeho vnímání po vstupu do manželství. Zjištěné vztahy nelze interpretovat jako kauzální. Na tyto otázky by mohla odpovědět pouze párová longitudinální data.

Hodnocení spravedlnosti je velmi subjektivní. Do procesu hodnocení vstupují specifické preference, postoje, referenty srovnání a různá očekávání, jež je obtížné kvantitativně měřit. Bližšímu porozumění hodnocení rozdělení práce v domácnosti by mohla přispět data, která by se zaměřovala více na subjektivní mechanismy, jež ovlivňují vnímání dělby domácí práce. V České republice nejsou v současné době dostupná data, která by měřila všechny koncepty teorie distributivní spravedlnosti, zejména vnímání ocenění výkonu domácích prací partnerem či partnerkou, a která by rozlišovala referenty srovnání při hodnocení spravedlnosti rozdělení domácí práce [srov. Perales, Baxter, Tsui-o Tai 2015; Kluwer, Heesink, van der Vliert 2002].

JANA KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ působí jako vědecká pracovnice v oddělení Hodnotové orientace ve společnosti v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Zaměřuje se na sociologii rodiny, zejména na perspektivu životní dráhy a na výzkum hodnot a postojů. Je autorkou řady statí v odborných časopisech i odborných knihách, např. Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR (Praha: SOÚ AV ČR, 2007, ed. D. Hamplová), dále je editorkou knihy Proměny rodinných a profesních startů (Praha: SOÚ AV ČR, 2010).

Literatura

- Aassve, A., G. Fuochi, L. Mencarini. 2014. „Desperate Housework: Relative Resources, Time Availability, Economic Dependency, and Gender Ideology across Europe.“ *Journal of Family Issues* 35 (8): 1000–1022, <https://doi.org/10.1177/0192513X14522248>.
- Aassve, A., G. Fuochi, L. Mencarini, D. Mendola. 2015. „What Is Your Couple Type? Gender Ideology, Housework-sharing, and Babies.“ *Demographic Research* 32 (1): 835–858, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.30>.
- Batalova, J. A., P. N. Cohen. 2002. „Premarital Cohabitation and Housework: Couples in Cross-National Perspective.“ *Journal of Marriage and Family* 64 (3): 743–755, <https://doi.org/10.2307/3599939>.
- Baxter, J. 2000. „The Joys and Justice of Housework.“ *Sociology* 34 (4): 609–631, <https://doi.org/10.1177/S0038038500000389>.
- Baxter, J. 2005. „To Marry or Not to Marry.“ *Journal of Family Issues* 26 (3): 300–321, <https://doi.org/10.1177/0192513X04270473>.
- Baxter, J., M. Haynes, B. Hewitt. 2010. „Pathways Into Marriage: Cohabitation and the Domestic Division of Labor.“ *Journal of Family Issues* 31 (11): 1507–1529, <https://doi.org/10.1177/0192513X10365817>.
- Baxter, J., M. Haynes, M. Western, B. Hewitt. 2013. „Gender, Justice and Domestic Work: Life Course Transitions and Perceptions of Fairness.“ *Longitudinal and Life Course Studies* 4 (1): 78–85, <https://doi.org/10.14301/llcs.v4i1.218>.
- Becker, G. 1993. *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Braun, M., N. Lewin-Epstein, H. Stier, M. K. Baumgärtner. 2008. „Perceived Equity in the Gendered Division of Household Labor.“ *Journal of Marriage and Family* 70 (5): 1145–1156, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00556.x>.
- Brines, J., K. Joyner. 1999. „The Ties That Bind: Principles of Cohesion in Cohabitation and Marriage.“ *American Sociological Review* 64 (3): 333–355, <https://doi.org/10.2307/2657490>.
- Clarkberg, M., R. M. Stolzenberg, L. J. Waite. 1995. „Attitudes, Values, and Entrance into Cohabitation Versus Marital Unions.“ *Social Forces* 74 (2): 609–632, <https://doi.org/10.1093/sf/74.2.609>.
- Coltrane, S. 2000. „Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work.“ *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 1208–1233, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01208.x>.
- Coltrane, S. 2010. „Gender Theory and Household Labor.“ *Sex Roles* 63 (11): 791–800, <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9863-6>.
- Crompton, R., C. Lyonette. 2006. „Work-Life ‘Balance’ in Europe.“ *Acta Sociologica* 49 (4): 379–393, <https://doi.org/10.1177/0001699306071680>.

- Davis, S. N. 2010. „Is Justice Contextual? Married Women's Perceptions of Fairness of the Division of Household Labor in 12 Nations.“ *Journal of Comparative Family Studies* 41 (1): 19–41.
- Davis, S. N., T. N. Greenstein, J. P. Gerteisen Marks. 2007. „Effects of Union Type on Division of Household Labor: Do Cohabiting Men Really Perform More Housework?“ *Journal of Family Issues* 28 (9): 1246–1272, <https://doi.org/10.1177/0192513x07300968>.
- Deutsch, F. M. 2007. „Undoing Gender.“ *Gender & Society* 21 (1): 106–127, <https://doi.org/10.1177/0891243206293577>.
- Domínguez-Folgueras, M. 2013. „Is Cohabitation More Egalitarian? The Division of Household Labor in Five European Countries.“ *Journal of Family Issues* 34 (12): 1623–1646, <https://doi.org/10.1177/0192513x12464948>.
- Fuwa, M. 2000. „Macro-level Gender Inequality and the Division of Household Labor in 22 Countries.“ *American Sociological Review* 69 (6): 751–767, <https://doi.org/10.1177/000312240406900601>.
- Greenstein, T. N. 1996a. „Husbands' Participation in Domestic Labor: Interactive Effects of Wives' and Husbands' Gender Ideologies.“ *Journal of Marriage and the Family* 58 (3): 585–595, <https://doi.org/10.2307/353719>.
- Greenstein, T. N. 1996b. „Gender Ideology and Perceptions of the Fairness of the Division of Household Labor: Effects on Marital Quality.“ *Social Forces* 74 (3): 1029–1042, <https://doi.org/10.2307/2580391>.
- Greenstein, T. N. 2009. „National Context, Family Satisfaction, and Fairness in the Division of Household Labor.“ *Journal of Marriage and Family* 71 (4): 1039–1051, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00651.x>.
- Grunow, D., N. Baur. 2014. „The Association between Norms and Actions: The Case of Men's Participation in Housework.“ *Comparative Population Studies* 39 (3): 521–558, <https://doi.org/10.12765/CPoS-2014-10en>.
- Grunow, D., F. Schulz, H.-P. Blossfeld. 2012. „What Determines Change in the Division of Housework over the Course of Marriage?“ *International Sociology* 27 (3): 289–307, <https://doi.org/10.1177/0268580911423056>.
- Gupta, S. 1999. „The Effects of Transitions in Marital Status on Men's Performance of Housework.“ *Journal of Marriage and Family* 61 (3): 700–711, <https://doi.org/10.2307/353571>.
- Hamplová, D. 2002. „Marriage and Cohabitation: Qualitative Differences in Partnership Arrangement.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 38 (6): 771–788.
- Hamplová, D. 2006. „Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (1): 35–55.
- Hamplová, D. 2015. „Nesezdané soužití – společné bydlení bez společné peněženky?“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 51 (2): 261–278, <https://doi.org/10.13060/00380288.2015.51.2.161>.
- Hašková, H. 2005. „Pracující matky a genderové role ve výsledcích mezinárodního longitudinálního výzkumu.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 6 (1): 22–27.
- Heimdal, K. R., S. K. Houseknecht. 2003. „Cohabiting and Married Couples' Income Organization: Approaches in Sweden and the United States.“ *Journal of Marriage and Family* 65 (3): 525–538, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00525.x>.
- Chaloupková, J. 2005. „Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 41 (1): 57–77.
- Chaloupková, J. 2006. „Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (5): 971–986.

- Chaloupková, J., P. Šalamounová. 2004. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě. Sociologické studie 04:07*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Jansen, M., A. C. Liefbroer. 2006. „Couples' Attitudes, Childbirth, and the Division of Labor.“ *Journal of Family Issues* 27 (11): 1487–1511, <https://doi.org/10.1177/0192513X06291038>.
- Kasearu, K. 2009. „The Effect of Union Type on Work-life Conflict in Five European Countries.“ *Social Indicators Research* 93 (3): 549–567, <https://doi.org/10.1007/s11205-008-9432-3>.
- Kenney, C. 2004. „Cohabiting Couple, Filing Jointly? Resource Pooling and U.S. Poverty Policies.“ *Family Relations* 53 (2): 237–247, <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00014.x>.
- Kjeldstad, R., T. Lappegård. 2014. „How Do Gender Values and Household Practices Cohere? Value–Practice Configurations in a Gender-egalitarian Context.“ *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 22 (3): 219–237, <https://doi.org/10.1080/08038740.2013.864703>.
- Kluwer, E. S., J. A. M. Heesink, E. van der Vliert. 2002. „The Division of Labor Across the Transition to Parenthood: A Justice Perspective.“ *Journal of Marriage & Family* 64 (4): 930–943, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00930.x>.
- Kreidl, M. 2010. „Dochází v ČR ke konvergenci hodnotového profilu lidí žijících v manželství a nesezdaném soužití?“ *Sociální studia* 7 (4): 85–100.
- Lachance-Grzela, M., G. Bouchard. 2010. „Why Do Women Do the Lion's Share of Housework? A Decade of Research.“ *Sex Roles* 63 (11): 767–780, <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9797-z>.
- Lennon, M. C., S. Rosenfield. 1994. „Relative Fairness and the Division of Housework: The Importance of Options.“ *American Journal of Sociology* 100 (2): 506–531, <https://doi.org/10.1086/230545>.
- Linzer, D. A., J. Lewis. 2011. „poLCA: An R Package for Polytomous Variable Latent Class Analysis.“ *Journal of Statistical Software* 42 (10): 1–29, <https://doi.org/10.18637/jss.v042.i10>.
- Lippe, T. van der, M. Voorpostel, B. Hewitt. 2014. „Disagreements among Cohabiting and Married Couples in 22 European Countries.“ *Demographic Research* 31 (10): 247–274, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2014.31.10>.
- Major, B. 1993. „Gender, Entitlement, and the Distribution of Family Labor.“ *Journal of Social Issues* 49 (3): 141–159, <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb01173.x>.
- Meggiolaro, S. 2014. „Household Labor Allocation Among Married and Cohabiting Couples in Italy.“ *Journal of Family Issues* 35 (6): 851–876, <https://doi.org/10.1177/0192513x13491409>.
- Öun, İ. 2013. „Is It Fair to Share? Perceptions of Fairness in the Division of Housework Among Couples in 22 Countries.“ *Social Justice Research* 26 (4): 400–421, <https://doi.org/10.1007/s11211-013-0195-x>.
- Perales, F., J. Baxter, Tsui-o Tai. 2015. „Gender, Justice and Work: A Distributive Approach to Perceptions of Housework Fairness.“ *Social Science Research* 51: 51–63, <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2014.12.010>.
- Poortman, A.-R., T. van der Lippe. 2009. „Attitudes toward Housework and Child Care and the Gendered Division of Labor.“ *Journal of Marriage and Family* 71 (3): 526–541, <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00617.x>.
- Rabušic, L., B. Chromková Manea. 2012. „Postoje, hodnoty a demografické chování v České a Slovenské republice v období transformace (1991–2008).“ *Data a výzkum – SDA Info* 6 (1): 27–49.

- Reneflot, A. 2006. „A Gender Perspective on Preferences for Marriage among Cohabiting Couples.“ *Demographic Research* 15 (articl: 311–328), <https://doi.org/10.4054/DemRes.2006.15.10>.
- Ruppanner, L., E. Bernhardt, M. Brandén. 2017. „Division of Housework and His and Her View of Housework Fairness: A Typology of Swedish Couples.“ *Demographic Research* 36 (1): 501–524, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.16>.
- Sanchez, L. 1994. „Gender, Labor Allocations, and the Psychology of Entitlement within the Home.“ *Social Forces* 73 (2): 533–553, <https://doi.org/10.1093/sf/73.2.533>.
- Sanchez, L., E. W. Kane. 1996. „Women’s and Men’s Constructions of Perceptions of Housework Fairness.“ *Journal of Family Issues* 17 (3): 358–387, <https://doi.org/10.1177/019251396017003004>.
- Saxonberg, S. 2013. „From Defamilialization to Degenderization: Toward a New Welfare Typology.“ *Social Policy and Administration* 47 (1): 26–49, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00836.x>.
- Shelton, B. A., D. John. 1996. „The Division of Household Labor.“ *Annual Review of Sociology* 22: 299–322, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.299>.
- Schulz, F., D. Grunow. 2012. „Comparing Diary and Survey Estimates on Time Use.“ *European Sociological Review* 28 (5): 622–632, <https://doi.org/10.1093/esr/jcr030>.
- Šmídová, I. 2002. „Muži v české republice podle jiných mužů.“ *Sociální studia* 7: 89–117.
- Tang, C.-Y., M. A. Curran. 2013. „Marital Commitment and Perceptions of Fairness in Household Chores.“ *Journal of Family Issues* 34 (12): 1598–1622, <https://doi.org/10.1177/0192513X12463185>.
- Thompson, L. 1991. „Family Work: Women’s Sense of Fairness.“ *Journal of Family Issues* 12 (2): 181–196, <https://doi.org/10.1177/019251391012002003>.
- West, C., D. Zimmerman. 1987. „Doing Gender.“ *Gender & society* 1 (2): 125–151, <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>.
- Yamaguchi, K. 2000. „Multinomial Logit Latent-Class Regression Models: An Analysis of the Predictors of Gender Role Attitudes among Japanese Women.“ *American Journal of Sociology* 105 (6): 1702–1740, <https://doi.org/10.1086/210470>.